

חנה. עולם ומלואו

הגר ציגלר

אני מבינה ללבם של אנשים שאוגרים. אני מסווה את חוסר היכולת שלי להיפרד על-ידי ארגון מחדש בארגזים וקלסרים ממוינים היטב. תצלומים שונים שצילמתי ואספתי לאורך השנים מסודרים כך שאוכל להשתמש בהם בהמשך ביצירת עבודות חדשות. ירשתי ערימת תצלומים שצילם סבא שלי, מהנדס מקצועי וצלם חובב, שאהב לצלם דלתות, גשרים וסכרים. ערימת צילומים ללא ערך אסתטי, אלא סנטימנטלי בלבד. התצלומים הללו עברו את תהליך המיון, אבל בתכנון העבודה, שיועדו להיות חלק ממנה, הבנתי שאאלץ להרוס אותם. עדיין לא הייתי מוכנה להיפרד מהם וחיפשתי תחליף.

רכשתי בשוק ליד הבית ערימה של אלבומים, פירקתי ואירגנתי אותם מחדש. מאות תצלומים של משפחה גדולה, בבית ובחופשות, מתקבצת אל מול המצלמה, מדגמנת עוד רגע מאושר בחיים. המוצלחים בעיני נערמו בצד וביניהם התצלומים של חנה, אותה אשה שהופיעה ברובם ורשמה את שמה בגב התמונות. חנה אהבה להצטלם, היא הצטלמה בחן, תמיד מחייכת, קורנת למצלמה, נהנית מכל רגע שבתיעוד. מבין הצילומים חזר על עצמו תצלום שלה בכניסה לביתה, נראה שתיעדה מפה לשם את הדרך שבה התלבשה. השרך הגדל על סורגי העץ והעציצים המתחלפים על שולחן הכניסה מעידים על הזמן שעבר – עשור שלם של תצלומים כמעט זהים, ששובצו באלבומים השונים.

התצלומים של חנה סיקרנו אותי, לא כל יום פוגשים באשה בשנות ה-60 לחייה מדגמנת את המלתחה שלה. התצלומים נראו מוכרים זרים כאחד, חיברו עולמות שונים לרגע והעלו שאלות כה רבות על חנה, על פעולת ההצטלמות שלה ועל צילום בכלל. חנה טרדה את מנוחתי. חיפשתי פלטפורמה ראויה שתוכל לקבץ את סדרת התמונות המופלאה הזו ותוכל להציג את כל השכבות, המחשבות והמורכבויות שהתרוצצו לי בראש בכל פעם שהבטתי בהן.

יש התרגשות גדולה בעבודת הבילוש, בחיבור שבין הדברים ששיערתי מתוך התצלומים לבין המציאות עצמה. חנה נראתה לי מקסימה, משעשעת ומלאת חיים, אבל רק כשהגעתי לכניסת הבית ונתקלתי בתיבת דואר שעליה שלט ישן עם שמה ושם בעלה, יוסף, המציאות שלי השתנתה. חנה כבר לא היתה בין החיים, גם לא בעלה. המשפחה והשכנים הביאו את הסיפורים ואני את התמונות, וכל אחד גילה משהו חדש לזולתו: אצלי הפכה חנה מאמא וסבתא מתעדת לדודה חשוכת ילדים שאהבה וצילמה ילדים של אחרים. בשבילם הפכה חנה מאשה טובת לב ופשוטה לאייקון אופנה בעיניה של אמנית מהעיר הגדולה.

אלבום תצלומים הוא מציאות מקבילה לחיים שלנו, כזו המציינת באופן חלקי את הרגעים החשובים שבחרנו לתעד. המשפחה והמכרים של חנה הסתפקו בכמה מהתצלומים של הדודה והשכנה שאהבו, וכך המציאות שחנה בנתה באלבומים שלה מצאה את דרכה אלי. אוסף התצלומים, שהפך לספר שלפניכם, הוא סיכום של שנתיים שבהן חיפשתי את הדרך להעביר את מה שחנה עוררה אצלי. חנה, באופן טורד מנוחה ואפילו מעורר קנאה, הצליחה לעשות את מה שכל צלם היה מאחל לעצמו – תצלומים שאין בהם שמץ של יומרה ועם זאת תופסים עולם ומלואו.

בין חנה להגר

יונתן אמיר

פרויקט חנה של הגר ציגלר מציג עשרות תצלומים מעזבונה של אשה בשם חנה. התצלומים נמצאו על-ידי ציגלר באקראי, לאחר שנזרקו והתגלגלו לחנות בשוק הפשפשים רגע לפני שהתפזרו ואבדו. בכל התצלומים עומדת חנה בכניסה לדירתה ומחייכת למצלמה, כאשר בכל תצלום היא לובשת בגד אחר. על גב כל תצלום מופיע תאריך. הם מתחילים בשנת 1980 ומסתיימים בראשית שנות ה-90. המיקום הקבוע ותנוחת העמידה הדומה מבליטים דווקא את ההבדלים הקטנים בין התצלומים: נוסף ללבוש השונה, גם פריטי עיצוב ביתיים כאלה ואחרים נוספים או נעלמים, תכשיטים, צרור מפתחות שמבצבץ מחור המנעול שבדלת, הבדלי תאורה וכיו"ב. גם סימני הזמן עושים את שלהם.

חנה תיעדה את עצמה לפני עידן האינטרנט, הפייסבוק והאינסטגרם. אפילו חשבון דוא"ל לא היה לה. את מקצת התצלומים היא שלחה בדואר לחברים ובני משפחה, ואחרים נשמרו ברשותה באלבומים לצד מאות תצלומים נוספים. סדרת תצלומי האופנה כוללת 47 תצלומים שצולמו במשך יותר מעשור, ככל הנראה בלי לתת את הדעת על גורלם לאחר שהצלם והמצולמת ילכו לעולמם. התצלומים הללו, שמאוגדים בספר הנוכחי, מעניקים לצופים תמונה כלשהי של חנה, אולם איזו מין תמונה זו, ומה היא אומרת?

פרויקט חנה הוא ספר שמנציח משהו. זה ברור. אולם מה מנציח הספר? את חנה? את הבגדים שלבשה ודיגמנה? את עיצוב הבית? את הצילום האנלוגי והמודפס שהולך ונעלם? ואולי דווקא את ציגלר, שמצאה את התצלומים ויצרה את פרויקט השימור? ואם הספר מנציח את חנה, איזו חנה זו? חנה שמופיעה בתצלומים ואיננו יודעים עליה כמעט דבר? מי היא חנה, מה עשתה כשלא הצטלמה בפתח דירתה כשהיא לבושה במיטב בגדיה, מדוע הצטלמה כך במשך שנים ומה עשתה בתצלומים? למעט מסמכים רשמיים השמורים בארכיונים, מרגע שייצא הספר הוא יהפוך למייצג המרכזי והכמעט בלעדי של חנה, וזאת על אף שהוא מציג רק פיסה קטנה מחייה. האם הצגתה באמצעות התצלומים המופיעים בספר – כאמור, מקבץ אקראי שהושלך ונמצא במקרה – עושה חסד עם דמותה ומציגה אותה בצורה אמינה ומלאה? האם חלמה חנה להנציח את עצמה בספר שכזה? כיצד היתה מגיבה לו ידעה שייצא יום אחד?

חנה כבר איננה בחיים. גם לא יוסף בעלה, שצילם את התצלומים ואינו מופיע בהם (אף שאצבעו מבצבצת לרגע באחד התצלומים כשהיא מכסה בטעות את שולי העדשה). בהעדר צאצאים שינצרו את התמונות באלבומים משפחתיים העוברים מדור לדור, התגלגלו התצלומים לקרובי משפחתו של יוסף, ששמרו לעצמם מעט תמונות וייתרו על רובן, ומשם לשוק הפשפשים. התחקותה של ציגלר אחר עקבותיה של חנה בעקבות רמזים שאיתרה בכמה תצלומים אמנם הובילה לכמה תשובות למקצת השאלות שנשאלו פה, אולם כולן תשובות חלקיות, ממקור שני, ורבות מהן נותרו בגדר השערה בלבד. לאור זאת התשובה האמינה ביותר לרבות מן השאלות היא "איננו יודעים", וממנה נגזרת גם שאלה נוספת: האם זה משנה?

מה מתעד פרויקט חנה? האם זוהי היסטוריה של אופנה מסוימת בזמן מסוים? במובנים רבים כן, ויחד עם זאת התשובה מורכבת. שיחה עם כתב אופנה שבחן את התמונות ואת תאריכיהן העלתה את העובדה הבאה: הבגדים שלובשת חנה בתצלומים השונים מציגים אופנה שחלפה. לא חלפה מימינו; חלפה כבר כשנלבשה וצולמה. בשנות ה-80 לבשה חנה את אופנת שנות ה-70, ובשנות ה-90 את אופנת שנות ה-80. כך שלא פחות מאשר תיעוד של סגנון לבוש מסוים, התצלומים חושפים תודעה אופנתית פרובינציאלית ומציגים עולם טרום-גלובלי, המגיב להתפתחויות בינלאומיות ומאמץ אותן באיחור אופנתי, תרתי משמע. איחור זה מצטרף לסגנון הצילום החובבני ושובה הלב, על הזוויות הלא מדויקות, התאורה הלא מכוונת והמיקוד המוגבל שמאפיינים אותו. זהו צילום שמבקש לחקות סטנדרטים סגנוניים שגורים בצילום אופנה, ויחד עם זאת לא עושה עניין גדול מהתוצאה הטכנית המרושלת.

כפי שקורה לא פעם במשחקי המסירות התרבותיים שבין מרכז לפרפריה, יש צלמים מקצועיים בני זמננו המבקשים לשחזר את סוג האסתטיקה הביתית והפרובינציאלית הניכרת בתצלומיה של חנה ולרתום אותה לשירות התעשייה, אולם מרחק רב מפריד בין שתי התוצאות, והמרחק אינו קשור רק במידת המודעות העצמית של כל צלם, אלא גם בסביבה התרבותית שהוא פועל בה. צלם אופנה בן זמננו שישתמש באסתטיקה כזו יבקש להתיק את המראה הביתי אל תרבות ההמונים. חנה, לעומת זאת (ובמידה רבה גם יוסף בעלה), ביקשה לקחת משהו מתרבות ההמונים ולהשתמש בו ככלי ביתי, חברתי ומשפחתי. אלו תצלומים המושפעים בעליל מהפקות אופנה, אך רחוקים מליישם את עקרונותיהן. הם עשויים במתכונת שמזכירה את עולם הפרסום בלי שיהיה בהם אפילו קצה שאיפה להתפרסם. התוצאה היא היסטוריה אלטרנטיבית שמציגה אלטרנטיבה היסטורית; רגע של התפתחות אלכסונית שאינה מנותקת מן המרכז, אך גם אינה משכפלת אותו.

בעידן שנדמה שנמצא במרחק שנות אור מתצלומיה של חנה, אנשים מתעדים את עצמם במאות אלפי קבצים העולים לרשת בכל דקה. קבצים שמשוחררים למרחב המקוון מנותקים ממקורם ונכנסים למסלול עצמאי ואקראי. מה יהא עליהם בעוד שנה, 30 שנה או 100 שנה? בעולם פועלות כיום חברות המתמחות בשימור מסודר של מידע דיגיטלי ומקוון של אדם אחרי מותו, אולם יש מידה של חוסר תוחלת בניסיון לארכב מידע

שהשליטה על התפזרותו ברשת חלקית ומוגבלת יותר מיום ליום. על רקע זה מתבררים תצלומיה של חנה כזיכרון מתוק מן העבר. לא רק זיכרון של אדם ספציפי, אלא גם של צורת תקשורת חברתית, של התייחסות רומנטית לתצלום כתעודה אותנטית, כמו גם של הבעייתיות של תפקודו ככזה.

וכך, למרות הידיעה שאין זה למעשה אלבום הנצחה שגור, ולמרות האנונימיות הכמעט מוחלטת של הדמות המופיעה בו, ולמרות חוסר הליטוש והעדר המיומנות הטכנית, וחרף העובדה שהאופנה המוצגת בו אינה בדיוק המלה האחרונה, אני מוצא בתצלומים ובהחלטה לאגדם בספר משהו מרגש וחכם. פרויקט חנה הוא במידה רבה פרויקט נוסטלגי ובה בעת פרויקט שמחצין את הבעייתיות ופוטנציאל הזיוף שבנוסטלגיה. הוא לוחץ על בלוטות הסנטימנטליות, אך מתייחס גם לקלות שבה הן נלחצות, בונה לחנה הילה מחודשת ומנפץ אותה בעת ובעונה אחת. אלבום התצלומים שיצרה ציגלר לחנה הוא גלעד לסביבה והרגלים ואופנה שחלפה, לזוגיות, אינטימיות וזיכרון מסוים, לטכנולוגיה ולתרבות טכנולוגית שהשתנתה כליל, להילה שעטפה את התצלום, ולו לרגע, בזמן שבו צולם, בלי לקחת בחשבון שיום אחד יתגלגל לערימה מאובקת בשוק הפשפשים. מבחינה זו ספר התצלומים אינו רק תיעוד של אשה בשם חנה, אלא גם ניסיון לחשוב מחדש על מקומו של הדימוי המצולם ועל קלות הפקתו וקלות השלכתו בתום השימוש המיועד, רק כדי שיוכל להיברא מחדש בקונטקסט אחר.